

Dit hoofdstuk is verschenen in het boek 'De Mix-factor; integratie en segregatie in Nederland', onder redactie van Lex Veldboer, Jan Willem Duyvendak en Carolien Bouw. Najaar 2007, Uitgeverij Boom.

*****

11. Contactleggingskunde

Matthijs Uyterlinde, Radboud Engbersen en Vasco Lub

Het stimuleren van ontmoetingen tussen mensen met verschillende etnisch-culturele of sociaal-economische achtergronden is onder beleidsmakers een populaire strategie om sociale segregatie een halt toe te roepen. Het verbinden van groepen is vaak ook een voorwaarde voor het verheffen van groepen op achterstand. Door overbruggend contact krijgen zij toegang tot sociaal en cultureel kapitaal. Maar die overdracht vraagt gunstige condities, waaronder een goede regie en begeleiding door 'derden' zoals sociale professionals. Het stimuleren van contacten is geen nieuwe taak voor deze professionals, wel hebben ze in het verleden vooral oog gehad voor dwarsverbanden en minder voor het leggen van verticale verbanden. Bruggenbouwen, linkwork, of hoe het genoemd kan worden, het vraagt een gerichte en doordachte benadering. Uit de sociale mentoraatprojecten die zich nu volop aandienen zijn in elk geval belangrijke lessen te trekken over dit type contactleggingskunde. Maar ook voor andere projecten is het relevant meer te weten over de noodzaak van sleutelfiguren op de achtergrond die op subtiele manier bemiddelen bij menging.

Het belang van overbruggend sociaal contact

In het rapport *De verzorgingsstaat heroverwogen* (2006) constateert de WRR diverse 'verbindings- en verheffingstekorten' in de samenleving. 'De overheid kan sociale overeenstemming het best vergroten door onderlinge contacten tussen de leden van verschillende maatschappelijke groepen te stimuleren', schrijft de WRR (2006: 224). In het kielzog van dit advies lanceerde minister Verdonk van Integratiebeleid in het najaar van 2006 het subsidieprogramma 'Ruimte voor contact', waarin forse bedragen beschikbaar zijn gesteld voor concrete projecten gericht op het stimuleren van duurzame interetnische ontmoetingen tussen burgers. Deze aandacht voor contactlegging is geworteld in de contacthypothese van Allport (1954). Die komt er kort gezegd op neer dat bekend bemind maakt: als de frequentie van interactie tussen personen toeneemt, wordt ook de mate van

sympathie voor elkaar groter. Gedeelde, vanzelfsprekende en verzoenbare omstandigheden bieden daarvoor de meest gunstige condities.

Contact tussen groepen die in het dagelijkse bestaan ver van elkaar staan, wordt door beleidsmakers niet alleen voorgestaan om verbindingstekorten in de samenleving te bestrijden. Ook wordt verondersteld dat van sommige contacten een verheffende werking uitgaat: contacten tussen kansrijken en kansarmen zou kwetsbare groepen kansen bieden om hogerop te komen op de maatschappelijke ladder. Putnam (2000) hanteert in dit verband de begrippen *bonding* en *bridging*. Mensen die in een achterstandspositie verkeren hebben vaak wel beschikking over ondersteunende netwerken van lotgenoten (*bonding*), maar zijn nauwelijks in staat tot *bridging*: het slaan van bruggen naar mensen in een betere sociaal-economische positie. Overbruggend sociaal contact wordt dus gebruikt als breekijzer tegen sociaal-economische achterstanden. Niet omdat men verwacht dat leden van achterstandsgroepen dankzij dergelijke contacten direct een baan zullen vinden. Maar overbruggend contact zou wel leiden tot uitwisseling van sociaal en cultureel kapitaal, waardoor mensen hun horizon verbreden en nieuwe ambities ontwikkelen.

Portes (1995) omschrijft sociaal kapitaal als het geheel van hulpbronnen – contacten, informatie, steun, geld – dat individuen weten te destilleren uit de sociale verbanden waarvan zij deel uitmaken. Putnam (2000) onderscheidt *bonding social capital*, dat individuen verwerven in de interactie met hun eigen groep en *bridging social capital*, dat individuen vergaren via hun contacten met mensen die deel uitmaken van andere sociale netwerken. Juist die zwakke bindingen buiten de eigen groep bieden vaak openingen tot sociale stijging (Granovetter, 1973; Blokland, 2006). Waar de eerste vorm van sociaal kapitaal mensen vooral in staat stelt ‘mee te doen’, helpt overbruggend sociaal kapitaal individuen ‘vooruit te komen’: men vindt de weg naar vrijwilligerswerk of een betaalde baan of wordt gestimuleerd te starten met een opleiding.

Overbruggend cultureel kapitaal heeft vooral betrekking op de gedragscodes, omgangsvormen en conversatie die van belang zijn om verder te komen in het onderwijs of op de arbeidsmarkt.¹ Dit antropologisch cultuurbegrip sluit aan bij de vorm van inlijving die in het Frans *culture*, in het Duits *Bildung* en in het Engels *cultivation* heet, en die, voorzover zij inprenting en assimilatie veronderstelt, tijd kost (Bourdieu, 1989). Naarmate men beschikt over meer cultureel kapitaal, kan men zich beter handhaven binnen andere sociale netwerken dan de eigen kring. Hiervan is Bernard Shaw's toneelstuk *Pygmalion* een interessante illustratie (Shaw, 1913). De plat pratende, uit een achterbuurt afkomstige Eliza Doolittle wordt door fonetiekprofessor Higgins in zes maanden tijd getransformeerd tot een hertogin die zich in hogere kringen kan bewegen zonder door de mand te vallen. Het eerste wat aangepakt wordt zijn haar uitspraak, *appearances* en gespreksonderwerpen. Eliza blijkt een ideale leerling, die van haar leermeesters onbedoeld nog iets oppikt: ze leert om terug te praten en haar eigen wil te volgen.

---

¹ Hoewel er een theoretisch onderscheid bestaat tussen sociaal en cultureel kapitaal, laat onderzoek zien dat er een duidelijk verband bestaat tussen beide (zie Bourdieu, 1989; Coleman, 1974). Beide dragen ertoe bij dat individuen hogerop kunnen komen op de maatschappelijke ladder.

Een onderdompeling in het onderwijs kan ook zo'n effect hebben, terwijl het wonen tussen betere burens veel lichtere indrukken achterlaat (zie hoofdstuk 9 en 10). Niet in elke context komt er dus vanzelf sociaal en cultureel kapitaal over de brug. Met Blokland (2006) maken wij daarom onderscheid tussen contact – dat vaak eenmalig en oppervlakkig van karakter is – en sociale relaties, die een duurzaam en meer intensief karakter hebben. Om een sociale relatie te kunnen ontwikkelen is het nodig dat mensen onderling publieke familiariteit (herkenbaarheid en gekendheid) opbouwen. Daarvoor bepleit de RMO (2005) de ontwikkeling van multifunctionele ontmoetingsruimten, waar mensen elkaar 'vanzelfsprekend' kunnen ontmoeten omdat ze gedeelde belangen (de leefbaarheid van de straat) of interesses (sport, muziek) hebben. Hoewel deze vanzelfsprekende ontmoetingsplekken voldoen aan verschillende condities van de contacthypothese – er is een gedeeld doel en steun van gezaghebbende autoriteiten – is het niet vanzelfsprekend dat zo'n ontmoetingsruimte ook als een sociale 'weefplek' gaat functioneren. Mogelijk kan de interventie of ondersteuning van sociale professionals ertoe bijdragen dat mensen daar ook duurzame sociale relaties opbouwen. Het leggen van sociale contacten en het smeden van dwarsverbanden tussen burgers behoren immers tot de kerntaken van sociale professionals (Spierts, 1994).

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal in hoeverre sociale professionals op vanzelfsprekende ontmoetingsplekken vormen van opwaartse 'contactleggingskunde' aan de dag leggen om duurzame verticale sociale relaties tussen burgers te stimuleren. Voor het onderzoek 'Steunen op het midden: op zoek naar gangmakers voor achterblijvers' interviewden wij sociale professionals werkzaam op het terrein van onderwijs, in de publieke ruimte en in mentoraatsprojecten.² Welke methoden of strategieën hanteren professionals om mensen met elkaar in contact te brengen? Is daarbij sprake van gerichte vormen van *matching* of *linkwork*? Investeren ze vervolgens ook in het onderhoud van die contacten? Met andere woorden: slagen sociale professionals erin om duurzaam overbruggend contact te stimuleren dat resulteert in de uitwisseling van sociaal en cultureel kapitaal? Alvorens de praktijken van contactleggingskunde te beschrijven, gaan we dieper in op de wijze waarop sociale professionals invulling kunnen geven aan hun rol als contactlegger. Daartoe werken we in de volgende paragraaf het begrip 'helper' uit. Vervolgens staan we uitgebreid stil bij de wereld van het sociaal mentoraat, omdat zich daar de helper in een van de meest zuivere vormen manifesteert.

Over helpers

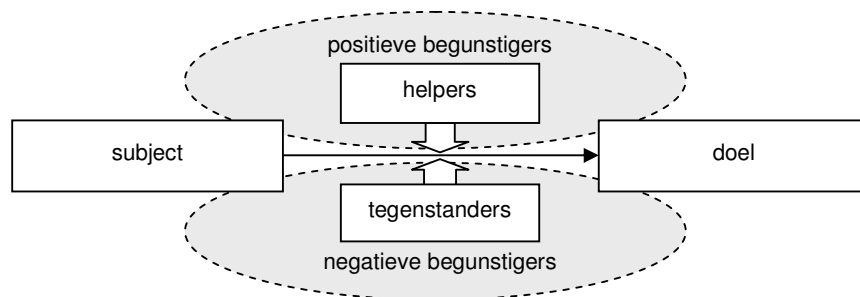
---

² Het onderzoek vond plaats in het kader van het Stedelijk Innovatieprogramma (STIP) van NICIS, en is uitgevoerd in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam. In het deelonderzoek van Movisie (voorheen NIZW Sociaal Beleid) zijn circa 30 sociale professionals geïnterviewd, zijn op een gemengde school participerende observaties en interviews uitgevoerd en vonden circa 40 interviews in sociaal mentoraatsprojecten plaats.

In het boek *An Empire Wilderness: Travels into America's Future* vertelt Robert Kaplan (1998) van zijn ontmoeting met Milford, een jongerenwerker in een getto in St. Louis die schaaklessen organiseert voor de lokale jeugd. Milford legt uit dat hij dat doet om jongeren bewust te maken van het feit dat ze zich niet door het blinde lot hoeven te laten leiden, maar voor zichzelf een weg kunnen uitstippelen. 'Door de kinderen te leren een paar zetten vooruit te denken, train je ze in het plannen van de toekomst.' Sociale professionals zien het van oudsher als hun taak om *opportunity structures* aan te reiken. Veel achterblijvers ontberen immers een helder op de toekomst gericht streven. Dit doen ze enerzijds door daadwerkelijk contact met hen te maken, anderzijds door hulptroepen te mobiliseren die hen op sleeptouw kunnen nemen of die laten zien hoe je richting kan geven aan het eigen leven (*bridging*). In het eerste geval helpt de professional direct, in het tweede geval treedt hij op als indirecte helper van leden van achterstandsgroepen.

Het belang van het kunnen beschikken over helpers laat zich uitleggen aan de hand van een model dat in de literatuurwetenschap is ontwikkeld voor de analyse van narratieve teksten (Greimas, 1966). Dit model gaat uit van de veronderstelling dat het handelen van mensen een doelgerichte activiteit is: mensen streven naar iets (het bereiken van iets gunstigs) of vrezen iets (en streven naar het vermijden van iets ongunstigs). Hieronder is het model schematisch samengevat.

Figuur 1: het actantiële model van Greimas

Het subject streeft altijd een bepaald doel na, zoals roem, geluk, onafhankelijkheid, de oplossing van een moord, een rechtvaardige samenleving of het veroveren van een aantrekkelijke man die zorgtaken verricht. De onderneming van het subject wordt door begunstigers beïnvloedt. Begunstigers zijn abstracties en die kunnen zowel positief of negatief zijn. In negentiende-eeuwse naturalistische romans is bijvoorbeeld vaak sprake van een strijd tussen twee machten: die van de ambitie en de structuur van de maatschappij (Bal, 1980). De eerste fungeert dan als positieve, de tweede als negatieve begunstiger. Binnen de geesteswetenschappen tref je ook overtuigende beschrijvingen aan van op het individu inwerkende determinerende krachten. Zo kunnen werklozen hard hun best doen om een baan te bemachtigen, maar als er sprake is van een economische recessie en manifeste vormen van discriminatie en xenofobie, is de verwezenlijking van dat streven

voor velen niet eenvoudig. Ook personen kunnen zich opwerpen als tegenstanders die de onderneming van het subject willen dwarsbomen.

Omdat tegenkrachten en tegenstanders vaak sterk zijn, heeft het subject helpers nodig om zijn streven te verwezenlijken – concrete mensen die zijn onderneming in gunstige zin beïnvloeden of die hen bijstaan bij het onschadelijk maken van tegenstanders. Zo kan een jonge moslimvrouw die in haar ontwikkeling wordt belemmerd door familieleden met traditionele opvattingen over rolpatronen, haar toevlucht zoeken tot een positieve helper (bijvoorbeeld haar docent). In ons onderzoek werd het effect van helpers onder meer duidelijk tijdens interviews op gemengde scholen. Een schooldirectrice vertelt dat andere ouders goede helpers kunnen zijn, door bijvoorbeeld negatieve begunstigers de ogen te openen:

[citaat] ‘Ze [ouders] trekken zich aan elkaar op, zien andere dingen, horen andere dingen. Je ziet dat allochtone ouders tegenwoordig een duidelijker verwachtingspatroon hebben van de onderwijsloopbaan van hun kind. Door het contact met anderen worden hun grenzen wat verruimd. Dus het is niet meer: als je de huishoudschool haalt, dan kan je trouwen. Nee, ook van meisjes wordt nu verwacht dat ze een vervolgopleiding gaan doen. Doordat ze zicht krijgen op hoe andere mensen het doen, vinden ze het belangrijk dat hun kind goed uitstroomt.’
(directrice basisschool in De Pijp, Amsterdam) [/citaat]

Naast interviews met schoolhoofden en leerkrachten hebben we enkele gesprekken gevoerd met ouders. Hieruit bleek dat ouders met verschillende sociale en culturele achtergronden elkaar goed kunnen helpen. Met name Nederlandse moeders met een open houding naar allochtone moeders kunnen veel betekenen voor de horizonsverbreding van allochtone vrouwen. Bijvoorbeeld door op een onbevangen manier te praten over moederschap, opvoeding, hun relatie en carrière. Een moeder:

[citaat] ‘Ik praat ook met allochtone moeders die lager zijn opgeleid. We hebben allemaal een man en kinderen, zeg ik maar. Ik vraag aan een andere moeder of ze met me naar de film gaat. Een Marokkaanse moeder kan dan zeggen: dat zou ik ook graag willen. We praten er dan over hoe dat zou kunnen of hoe haar man zou reageren. Laatst heb ik een Marokkaanse moeder geholpen om zich bij het CWI in te schrijven. Je merkt dat ze na het volgen van inburgeringscursussen en taalcursussen het zelf moeten uitzoeken, en daarbij best hulp kunnen gebruiken.’
[/citaat]

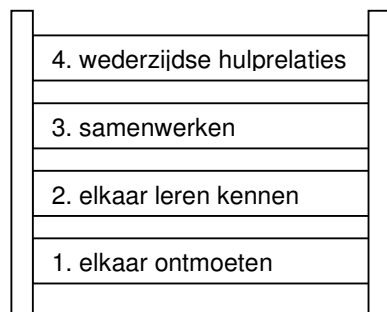
Ons onderzoek was gericht op professionals in gemengde contexten die een rol kunnen spelen in het koppelen van directe helpers aan leden van kwetsbare groepen. Hun werkzaamheden worden aangeduid in termen van buurtwerk, (sport)opbouwwerk en

onderwijsondersteunend werk. Deze helpers behoren niet tot het type van de hulpverlener. Evenmin zijn het helpers van het type professor Higgins: ze geven geen spraaklessen, kledingadviezen of sociale vaardigheidstrainingen. De professionals die hier centraal staan claimen een bijzondere deskundigheid te hebben in het leggen van contacten. Ze fungeren als intermediair tussen mensen die elkaar zonder bemiddeling niet snel zouden vinden. Ze omschrijven zichzelf vaak als professionele bruggenbouwers. De titel van de *social work*-klassieker *Helpen als ambacht* uit 1951 drukt dat mooi uit: ze helpen op een vakmatige manier. Zo schrijft Kamphuis in genoemd boek dat ‘helpen zo oud als de wereld is’, maar dat het kenmerk van het professionele helpen in het beroepsmatige en methodische zit (Kamphuis, 1951: 12).

Niets gaat vanzelf

Om initiatieven en projecten voor (horizontaal groepsoverstijgend) contact te analyseren, hanteren Snel en Boonstra (2005) de ‘bindingsladder’. De bindingsladder kent vier sporten, gerangschikt naar de mate van duurzaamheid en intensiteit van het contact. Bij elke trede wordt het contact, de relaties, intensiever en stijgt de kans op wederzijds begrip en hulp. Op de eerste sport, ‘elkaar ontmoeten’, vinden we initiatieven en projecten die beogen groepsoverstijgende ontmoetingen tot stand te brengen, zoals straatfeesten, interculturele festivals of speelterreinen. Op de tweede sport, ‘elkaar leren kennen’, gaat het om de bevordering van wederzijds begrip en respect en kennis van elkaars achtergrond. Op de derde sport, die wij ‘samenwerken’ noemen, treffen we projecten waarin bewoners concrete afspraken maken, bijvoorbeeld over de buurt, of gezamenlijke activiteiten opzetten. Het hoogste niveau van de bindingsladder betreft het stimuleren van wederzijdse hulprelaties.

Figuur 2: de bindingsladder

Omdat mensen met verschillende etnisch-culturele en sociaal-economische achtergronden vaak langs elkaar heen leven, is het niet verwonderlijk dat het overgrote deel van de activiteiten van de geïnterviewde professionals zich beweegt op de twee laagste sporten van de bindingsladder. Het Rotterdamse programma *Mensen Maken de Stad* (hoofdstuk 4)

laat zien dat dit tot positieve resultaten kan leiden. Daarbij gaat het vooral om alledaagse leefbaarheidkwesties. Deze assertieve professionals focussen op het creëren van ontmoetingen tussen burgers op pleinen, in buurthuizen, op scholen en sportvelden. Of dergelijke ontmoetingen ook leiden tot duurzame contacten, krijgt nog nauwelijks de aandacht (Engbersen & Uytterlinde, 2006).

Bij veel sociale professionals in het buurtwerk en (sport)opbouwwerk treffen we een relatief laag ambitieniveau aan waar het gaat om het actief regisseren en arrangeren van contactlegging tussen sociale groepen. Men organiseert aanleidingen, maar vervolgens wordt veel overgelaten aan de spontaniteit en het eigen initiatief van burgers. Wat professionals precies willen bereiken met het organiseren van een aanleiding hebben ze minder scherp voor ogen. Illustratief is de opbouwwerker die vertelt mensen te willen mobiliseren, maar wie er meedoet en wat er wordt gedaan maakt hem niet uit: 'Het gaat mij erom dat mensen met hun burens iets willen, en als ze ook voor hun wijk nog iets willen ben ik helemaal blij!'.³ De contactleggingskunde van deze professionals heeft dus een tamelijk ongericht karakter. Wel benadrukten de geïnterviewde professionals keer op keer op dat ontmoeting en kennismaking niet gemakkelijk tot stand komen. 'Niets gaat vanzelf' was een terugkerende verzuchting in veel gesprekken. Velen temperden de hoge verwachtingen van beleidsmakers: als het lukt om groepsoverstijgend contact te leggen, is dat op kleine schaal.

Dat verbinding ook een aanzet kan zijn voor verheffing, daar leken de meeste sociale professionals nauwelijks van doordrongen. Met een mogelijke rol als bruggenbouwer tussen achterstandsgroepen en middengroepen waren de geïnterviewde professionals nauwelijks bezig. Bij velen constateerden we een blinde vlek voor de in hun werkgebied woonachtige middenklasse. Voor zover ze zich richten op het betrekken van de middenklasse, gebeurt dit in het kader van leefbaarheidsprojecten. Daarbij is de ondervinding dat middengroepen zich nauwelijks met hun woonomgeving verbinden. Hun werk, vrije tijdsbesteding en sociale contacten spelen zich immers hoofdzakelijk buiten de wijk af en binnen de wijk trekken middenklassers zich doorgaans terug onder gelijkgestemden. Veel professionals zijn daarom sceptisch over de door beleidsmakers veronderstelde dragende rol van de middenklasse in buurten.

Zelfs in het basisonderwijs, dat volgens de WRR (2006) voldoet aan drie condities van de contacthypothese (gelijke status in die situatie, een gedeeld doel en noodzaak tot samenwerken), zijn forse inspanningen vereist om contact tussen arme en rijkere ouders te realiseren. Lang niet alle sociaal-economisch gemengde basisscholen hebben de ambitie om contactlegging te stimuleren. 'Wij zijn een onderwijsinstelling, geen buurthuis', is dan de boodschap. Een uitzondering vormt de Rotterdamse Vierambachtschool. Dankzij het enkele jaren geleden door een groep hoogopgeleide Nederlandse ouders ingezette

---

³ Het was opvallend dat veel professionals beperkt in staat zijn om te reflecteren op hun eigen beroepspraktijk. Wanneer wij direct vroegen naar hun rolopvatting als contactlegger, leidde dit vaak tot een defensieve houding en het oprakelen van anekdotiek.

‘verwittingsoffensief’ kent de school een zeer gemengd leerling-bestand. Maar volgens de adjunct-directeur moet je ouders ‘echt stap voor stap bij de hand nemen’.

Om het contact met en tussen ouders te versterken, organiseert De Vierambacht tal van aanleidingen, zoals koffieochtenden, thematische bijeenkomsten en het samen vieren van feesten (Suikerfeest, Sinterklaas, Kerstmis). ‘Iedereen zit dan door elkaar’ is de observatie, maar of ouders met verschillende sociale en culturele achtergronden werkelijk een brug naar elkaar slaan, konden de geïnterviewde professionals niet met zekerheid zeggen. Van gericht *linkwork* lijkt niet echt sprake: ‘De gezelligheid staat voorop’. Toch blijkt uit onze interviews en participerende observaties dat ouders, via het herhaalde contact tijdens laagdrempelige koffieochtenden publieke familiariteit opbouwen. En soms ook relaties waarin sociaal en cultureel kapitaal over de brug gaat. Moeders bespreken onder elkaar onderwerpen als opvoeden, het geven borstvoeding, emancipatie en homoseksualiteit. En een allochtone moeder vertelde dat ze werk vond omdat een van de andere ouders een werkster zocht. Een aantal moeders nam ook het initiatief om met hun kinderen gezamenlijk op vakantie te gaan.

Op De Vierambacht wordt overbruggend contact gefaciliteerd door een koffietafel en een ongedwongen sfeer. Soms leidt dat tot kapitaaluitwisseling. Er is sprake van heel subtiele vormen van regie, maar deze vormen van subtiele regie kunnen verder worden uitgebouwd. Subtiele regie kan ook liggen in het rechtstreeks aanspreken van ouders voor schoolcommissies, het als leerkracht na schooltijd op het schoolplein nog even voor ouders aanspreekbaar zijn, het als sportopbouwwerker actief meesporten met jongeren, of het als opbouwwerker scouten en samenbrengen van sociale talenten in de buurt. Wie contactlegging tamelijk ongericht opvat en teveel overlaat aan spontane krachten, kan lang en waarschijnlijk vaak ook vergeefs blijven wachten op verdieping. Desondanks laten veel sociale professionals zich leiden door de gedachte dat spontane contacten de meest natuurlijke contacten zijn en dus de beste contacten, terwijl geregisseerde contacten als onnatuurlijk en dus als minder goed worden gezien.

De toneelmetafoor biedt aanknopingspunten om subtiele regie nader in te vullen.

Professionals moeten, voordat ze aanleidingen organiseren, bedenken waar ze naar toe willen werken, op welke ontknoping ze willen afkoersen (bedrijven), wie ze waarvoor willen inzetten (ensemble, rolverdeling), binnen welke setting ze het willen laten afspelen en welke rekvisieten en decorstukken ze daarvoor willen gebruiken. Daarbij moeten ze natuurlijk wel de flexibiliteit betrachten om uitgangspunten bij te stellen. Een context waarin succesvol invulling wordt gegeven aan het regisseren van contacten, is de formule van het sociaal mentoraat, waarin overdracht van sociaal en cultureel kapitaal wordt gestimuleerd via overbruggend contact tussen directe helpers en achterblijvers.

Sociaal mentoraat als domein van contactlegging

Sociaal mentoraatsprojecten, waarin een gewone burger zich op vrijwillige basis verbindt aan iemand in een kansarme positie, staan volop in de belangstelling (Lub & Broekman, 2006). De afgelopen jaren is het sociaal mentoraat, dat overwaarde uit de Verenigde Staten, aan een opmars bezig. Het sociaal mentoraat beweegt zich op de hoogste sport van de bindingsladder, terwijl mentoraatsprojecten ook expliciet gericht zijn op het verheffen van leden van achterstandsgroepen via overbruggend sociaal contact.

In mentoraatsprojecten is sprake van gericht *linkwork*, waarbij de sociale professional optreedt als regisseur. Die rol vult hij op twee manieren in. Enerzijds als *matchmaker* die mentor en mentee – mentoraatsjargon voor de persoon die geholpen wordt – bij elkaar brengt. En anderzijds als begeleider, die op afstand de rol van raadsman en gids vervult. De kracht van mentoraatsprojecten ligt er vooral in dat de mentor – gefaciliteerd door professionals – als directe helper kan optreden. Maar het creëren van directe hulprelaties genereert ook kritiek. Volgens SCP-directeur Paul Schnabel zitten veel kansarmen helemaal niet te wachten op hulp van middengroepen (Schnabel, 2006). Hij voorziet vooral pijnlijke confrontaties. Ons onderzoek laat echter zien dat deze confrontaties lang niet altijd pijnlijk zijn en dat velen baat hebben bij deze vorm van contact.⁴

De mentee is meestal een jongere of jongvolwassene die in een achterstandspositie verkeert en moeite heeft met het geven van richting aan het eigen leven. De mentoren uit ons onderzoek zijn voornamelijk autochtoon, van middelbare leeftijd en hoger opgeleid. De meesten hadden al eerder vrijwilligerswerk verricht. De mentoren lijken hun motivatie te vinden in de maakbaarheid van een kleine wereld: aan de brede samenleving kan je als individu weinig veranderen, maar je kunt wel je steentje bijdragen door een probleemjongere te ondersteunen (Uyterlinde, 2006). Ook de bezorgdheid over segregatie en de behoefte om voeling te houden met wat er speelt in de maatschappij, is voor velen een drijfveer om mentor te worden.

Vanwege de grote verschillen in sociaal-economische en culturele achtergrond van mentor en mentee vindt de match in eerste instantie plaats op basis van gedeelde interesses en karaktereigenschappen. Ook werken sommige matches op basis van het deficietmodel: er worden mentoren gezocht die een tekort in de gezinssituatie, de opvoeding of het sociaal netwerk kunnen compenseren (zie Bronfenbrenner, 1986; Rhodes et al., 1992). Praktische overwegingen, zoals nabijheid van elkaars woonplaats of goed op elkaar aansluitende agenda's spelen op de achtergrond mee. In termen van de contacthypothese speelt het belang van een 'sociale klik' ook een rol in het maken van de juiste match.

De meeste geïnterviewde koppels hadden op het moment van het interview al langere tijd contact met elkaar, sommigen zelfs meer dan een jaar. De koppels spreken af in cafés, bij de mentor thuis of in een buurthuis. Sommigen bezoeken samen musea, open dagen van opleidingen of maken een stadswandeling. Meestal ontmoet men elkaar wekelijks op een

---

⁴ Binnen eerdergenoemd onderzoek zijn interviews afgenomen met mentorkoppels in vier projecten: Goal! (Amsterdam), Big Brother Big Sister (Rotterdam), Wegwijs in Nederland (Den Haag) en Giving Back.

vast tijdstip. Dat dit niet altijd meevalt, vertelt een beleidsmedewerker die een Marokkaanse vmbo-scholiere begeleidt:

[citaat] ‘Zij is gesluierd en dan is ze ook nog 15 of 16, dus waar ga je in godsnaam met elkaar zitten? In een café ga je niet zitten. En dan kan je wel denken: het kan ons niks schelen, maar je voelt het wel. Dat was een groot leerpunt voor mij. Ik dacht: is het al zo ver dat er gewoon geen gemeenschappelijke ontmoetingsruimte is voor zoiets?’ (Mentor van een Marokkaans meisje) [/citaat]

Vaak staat binnen het sociaal mentoraat één doel centraal, zoals taalbeheersing, het vinden van een baan, de overgang naar het volgende leerjaar of de oriëntatie op een vervolgopleiding. De mentor maakt de mentee wegwijs in de wereld van instanties, werk en opleiding. Soms zoekt hij samen met de mentee naar werk, een stageplaats of woonruimte, of helpt hij bij het invullen van formulieren. Maar gaandeweg komen meer onderwerpen aan de orde, die zowel praktisch als emotioneel van aard zijn. Hoe presenteer je jezelf tijdens een formeel gesprek of hoe ga je constructief om met conflictsituaties op school? Ook prikkelt de mentor de mentee om na te denken over de toekomst, waarbij hij duidelijk maakt dat voor die leuke baan later wel nú een diploma moet worden gehaald. Opvallend is de hechte band van de mentorkoppels; verschillende mentees spreken zelfs over de relatie in termen van vriendschap. Van een formele wekelijkse bijles is geen sprake. Veel mentees zeggen blij te zijn met iemand die hen niet veroordeelt of vertelt wat ze moeten doen. De houding van vertegenwoordigers van hulpverleningsinstanties of scholen wordt door de mentees vaak wel op die manier omschreven. Toch worstelen de mentoren met het spanningsveld tussen een vrijblijvende en meer sturende houding. Enerzijds willen ze de mentees iets meegeven, anderzijds waken ze voor betutteling:

[citaat] ‘Ik ga niks pushen. Ik wil geen paternalistische houding, ik ben al zoveel ouder. Dus ik wil die relatie gelijkwaardig houden. Zij moet het bij mij leuk vinden. Als het een klasje wordt, dan lukt het niet.’ (Mentor van een Marokkaans meisje) [/citaat]

In veel mentorkoppels in ons onderzoek wordt overbruggend sociaal en cultureel kapitaal uitgewisseld. Hoewel de mentoren veel misstappen accepteren en daarom voor een buitenstaander soms erg ruimhartig lijken, kiezen ze wel degelijk hun momenten om corrigerend op te treden. Daarbij maken ze heersende gedragsregels, omgangsvormen en opvattingen expliciet. Voor de mentee zijn dergelijke ‘stille codes’ lang niet altijd vanzelfsprekend. Voorbeelden zijn het op tijd verschijnen op afspraken of je netjes kleden voor een sollicitatiegesprek. Mentoren grijpen in als ze zien dat het gedrag of de instelling van de mentee een remmende werking heeft op diens ontwikkeling. Bij mentees van allochtone afkomst draagt de mentor daarom vaak actief modern Nederlandse opvattingen

uit over onderwerpen als homoseksualiteit en economische zelfstandigheid van vrouwen – ook als de mentor zelf van allochtone afkomst is.

[citaat] ‘Het zijn praktische dingen, die zó vanzelfsprekend zijn voor ons. Maar niet voor haar! Als zij zich wil ontwikkelen, zal ze meer met haar cultuur moeten breken en zich meer moeten conformeren aan de westerse ongeschreven regels. Al doende leert ze dat.’ (Mentor van een Ghanees meisje)[/citaat]

Contactleggen is vooruitdenken

De verkenning van de praktijk van contactleggingskunde laat zien dat sociale professionals het meest inzetten op het tegengaan van verbindingstekorten en veel minder de strijd aan binden met verheffingstekorten. Slechts enkelen ontplooiën zich als bruggenbouwers tussen kansarme en kansrijke burgers. De kunst van contactlegging kan dus verder worden geperfectioneerd. De assertieve benadering die professionals in veel leefbaarheidprojecten aan de dag leggen, zou ook moeten worden toegepast in het tot stand brengen van overbruggend verticaal contact.

Veel geïnterviewde professionals benadrukten echter in het hart van de gesegregeerde samenleving te opereren. Door schade en schande wijs geworden relativeerden ze de beleidsambities rond de sociale liftfunctie van de stad. Die relativering is deels terecht, want contactlegging op zichzelf resulteert niet in uitwisseling van sociaal en cultureel kapitaal. Toch laat ons onderzoek zien dat de gesegregeerde samenleving wel degelijk kansen biedt voor kapitaaluitwisseling tussen helpers en achterblijvers. Allereerst in laagdrempelige settings, zoals de koffieochtend op de Vierambachtschool, waar ouders elkaar ontmoeten (trede 1 van de bindingsladder) en, dankzij het herhaalde contact ook kennis nemen van elkaars sociale en culturele achtergrond (trede 2). In sommige gevallen leidt dat ertoe dat ze ook samen initiatieven ontplooiën, zoals gezamenlijk spelen van de kinderen, creatieve activiteiten ontplooiën of zelfs samen op vakantie gaan (trede 3), wat kan leiden tot duurzame hulp- en vriendschapsrelaties (trede 4). Daarmee is de koffieochtend exemplarisch voor de wijze waarop kapitaaluitwisseling werkt in subtiel geregisseerde settings. Je ontmoet anderen niet om elkaars problemen op te lossen, maar allereerst om gezellig koffie te drinken. Dit duurzame contact leidt tot publieke familiariteit, en voor sommigen kan dat weer uitgroeien tot wederzijdse hulprelaties. Ook in het sociaal mentoraat gaat sociaal en cultureel kapitaal over de brug. Zelfs (of juist) wanneer sprake is van grote culturele en sociaal-economische verschillen. Terwijl de contacthypothese betoogt dat een gelijke status en samenwerking noodzakelijk zijn voor een duurzaam en positief effect, blijken geslaagde burgers in het sociaal mentoraat goed in staat na bemiddeling vruchtbare relaties aan te knopen met leden van achterstandsgroepen. De interviews laten zien dat verschillen in leeftijd, sociale klasse, etniciteit of leefstijl in

duurzame relaties kunnen worden overbrugd. Gerichte vormen van *matching* – het koppelen van middengroepen en achterblijvers op basis van gedeelde interesses en karaktereigenschappen – kan wél degelijk ook tot *mating* leiden. De sociale professional vervult in het mentoraat weliswaar een rol op de achtergrond, maar wel een sleutelrol. Als indirecte helper stelt de professional de mentor in staat om de mentee te helpen. De bevindingen op de Vierambachtschool en in het sociaal mentoraat tonen aan dat geregisseerde vormen van contactlegging achterblijvers vooruit kunnen helpen. Maar om de regie in handen te houden moeten sociale professionals – net als de kansarme jongeren uit St. Louis – kunnen schaken. Door een aantal zetten vooruit te denken, scenario's uit te stippelen, en deze zonnig tussentijds bij te stellen, kunnen sociale professionals hun rol als bruggenbouwer effectiever invullen.

Literatuur

Allport, G.W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Reading: Addison-Wesley.

Bal, M. (1980). *De theorie van vertellen en verhalen. Inleiding in de narratologie*. Muiderberg: Coutinho.

Blokland, T.V. (2006). *Het sociaal weefsel van de stad. Cohesie, netwerken en korte contacten*. Den Haag: Dr. Gradus Hendriks Stichting.

Bovenkerk, F., K. Bruin, L. Brunt & H. Wouters (1985). *Vreemd volk, gemengde gevoelens. Etnische verhoudingen in een grote stad*. Meppel/Amsterdam: Boom.

Bourdieu, P. (1989). *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*. Amsterdam: Van Genneep.

Bronfenbrenner, U. (1986). 'Alienation and the Four Worlds of Childhood'. *Phi Delta Kappan*, 67, 430-436.

Coleman, J. (1974). *Power and the Structure of Society*. New York: Norton.

Engbersen, R. en M. Uytterlinde (2006). 'Nooit een Nederlander bij ons thuis'. *City Journal*, 2, 8-13.

Granovetter, M. (1973). 'The Strength of Weak Ties'. *American Journal of Sociology*, 78, 1360-1380.

- Greimas, A.J. (1966). *Sémantique structurale: recherche de méthode*. Parijs: Larousse.
- Kamphuis, M. (1951). *Helpen als ambacht. Studies over maatschappelijk werk*. Baarn: Bosch en Keuning.
- Kaplan, R.D. (1998). *An Empire Wilderness: Travels into America's Future*. New York: Random House.
- Kleinhans, R., L. Veldboer & J.W. Duyvendak (2000). *Integratie door differentiatie? Een onderzoek naar de sociale effecten van gemengd bouwen*. Den Haag: Ministerie van VROM.
- Lub, V. & L. Broekman (2006). 'De belofte van het sociaal mentoraat'. *TSS. Tijdschrift voor sociale vraagstukken*, 12, 12-16.
- Meertens, R.W., Y.R.A. Prins & B. Doosje (2006). *In iedereen schuilt een terrorist*. Schiedam: Scriptum.
- Pettigrew, T.F. (1998). Intergroup Contact Theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.
- Portes, A. (1995). 'Economic Sociology and the Sociology of Immigration: a Conceptual Overview'. A. Portes (ed.). *The Economic Sociology of Immigration*. New York: Russel Sage.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2005). *Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden*. Den Haag: Sdu.
- Rhodes, J., L. Ebert, & K. Fischer (1992). 'Natural mentors: an overlooked resource in the social network of adolescent mothers'. *American Journal of Community Psychology*, 20 (4), 445-461.
- Schnabel, P. (2006). 'Een mentor moet je niet krijgen, maar zélf zoeken'. *de Volkskrant*, 16 september 2006.
- Shaw, B. (1913). *Pygmalion: a Play in Five Acts*. London: Constable.

Snel, E. & N. Boonstra (2005). 'De waarde van interetnisch contact.' Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden*. Den Haag: Sdu.

Spierts, M. (1994). *Balanceren en stimuleren. Methodisch handelen in het sociaal-cultureel werk*. Utrecht: Lemma.

Uyterlinde, M. (2006). Geen civil society zonder professionals. *Vitale Stad*, 10, 12-13.

Veldboer, L., N. Boonstra & J.W. Duyvendak (2002). *Agressie in de sport: fysieke en verbale agressie in de Rotterdamse amateursport: ervaringen en verklaringen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2006). *De verzorgingsstaat heroverwogen. Over verzorgen, verzekeren, verheffen en verbinden*. Amsterdam: Amsterdam University Press.